

YAZIN VE GERÇEKLIK

Dr. Sevdije KÖKSAL*

ÖZET

Tarih boyunca yazar ve ozanların en temel kaygılarından biri gerçeği kavramak ve başkalarına iletme olmuştur. Geleneksel estetikte yazın gerçeği ile dış gerçeklik genelde bir karşıtlık ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Buna rağmen, bir yazın yapıtını geçerli saymak için onu gerçekle ilişkilendirmekten hiçbir zaman tam anlamıyla vazgeçilmemiştir. Bu bağlamda yazın uzun süre gerçeğin ya aynası ya da karşıtı olarak görülmüş, yazına, gerçeğe öykünmek, onu yansıtmak, açıklamak, yargılamak görevi yüklenmiştir. Yazının estetik boyutunun ön plana çıkmasıyla yazın ve gerçeklik arasındaki keskin sınır kırılmaya başlamış, yazın ve gerçeklik bir etkileşim ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bakış açısıyla yazın gerçeğin bildirişimi, gerçeğe tepki, ondan ayrı dilsel bir gerçeklik, ya da onun yanında yer alan bir öykünüm tekniği olarak yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bu iki temel görüşü temsil eden yazın akımlarını zamandizinsel olarak irdelemektir.

Anahtar sözcükler: gerçeklik, kurgu, mimesis, yansıtma, alımlama estetiği

ABSTRACT

Throughout the history, one of the fundamental efforts of writers and poets has been the conception of reality and its conveyance to others. In traditional aesthetics literary reality and the reality out there have been generally handled within a relation of opposite. However, it has never been given up completely to relate a literary work to reality in order to regard it as real. In this sense, literature has been for a long time viewed as a mirror or an opposite of reality and it has been imposed on the responsibility of imitating, explaining, or judging the reality. With the gaining importance of the aesthetic dimension of literature the sharp borderline between literature and reality has started to break and literature and reality have been explored within interactional framework. In this respect, literature has been interpreted as the communication of and the reaction to the real, the linguistic reality different from it or the technique of the simulation which exists side by side with it.

This study aims to make a chronological investigation of the literary movements representing these two basic notions.

Keywords: reality, fiction, mimesis, reflection, receptional aesthetics

1. GİRİŞ

Çağlar boyunca sanatçılar, düşünürler, eleştirmenler, yazın kuramcıları gerçekliği tanımlamaya çalışarak bu kavramın sınırlarını çizmeye çalışmışlardır. Gerçeklik, yazının geçerliliğini sorgulamada da başlıca ölçüt olarak alınmıştır. Gerçeklik ve kurgu terimlerinin tanımlarından yola çıktığımızda dış gerçekle yazınsal gerçeklik arasında kesin bir çizgi çekildiğini görürüz. Felsefi bir terim olarak *gerçek* ya da *gerçeklik* (İng. Reality; Alm. Realität, Wirklichkeit) “insan bilincinden bağımsız, somut ve nesnel olarak varolanların tümü”, “herhangi bir nesne ya da olayın temel varlığı”, “olanak, düşünülmüş ve tasarılanmış deyimlerinin karşısı” olarak tanımlanır.¹

Yazın kuramında dış gerçeklik, “insan yaşamının doğal ve tarihsel-toplumsal, bu bağlamda da zamansal-uzamsal gerçeği”² olarak tanımlanarak “olanaksız gerçeklik” ya da “gerçek gerçeklik”³ olarak nitelendirilmektedir. Bu tanımdan yola çıkılarak bir karşıtlık ilişkisi kurulduğunda, yazınsal yapıtların betimlediği kurmaca dünya olarak bildiğimiz kurgunun “gerçek olmayan gerçeklik” ya da “olanaklı gerçeklik” olduğu sonucu çıkarılabilir. Sözcüğün kökeni ve tanımına baktığımızda bu savın doğrulandığını görürüz. Kurgunun Latincedeki karşılığı olan *factio* (İng. fiction; Alm. Fiktion) kurmak, uydurmak anlamına gelen *fingere* sözcüğünden gelmekte olup “denetlenebilir bir göndergesi (gerçeklik ilintisi) olmayan, buna göre de ne ‘doğru’ ne de ‘yanlış’ olarak adlandırılabilir bir ifade, olgu ya da olay betimlemesi”⁴ olarak tanımlanır.

Kurgu ile dış gerçeklik genelde bir karşıtlık ilişkisi içerisinde ele alınmış olsa da, bir yazın yapıtını geçerli saymak için onu gerçekle ilişkilendirmekten hiçbir zaman tam anlamıyla vazgeçilmemiştir.

2. GERÇEKLİĞİN YANSISI OLARAK YAZIN

Gerçekle kurgu arasındaki ilişkiyi irdeleyebilmek için geleneksel estetiğin tarihinde yazının gerçekle nasıl ilişkilendirildiğine göz atmamız gerekir.

2.1 İLKÇAĞDAN GERÇEKÇİLİĞE YANSITMA

İlkçağ felsefesi Platon ve Aristoteles'ten bu yana sanatı genellikle *mimesis*, yani ‘taklit’ (öykünme), ‘benzetme’, ‘yansıtma’ olarak görmüştür.

Platon geliştirdiği idealar kuramında, görüngüler dünyasını, temel ve gerçek varlık olarak gördüğü idealara, yani duyularla tanıdığımız varlıkların öncesiz-sonrasız ve duyu üstü asıllarına benzeyen bir şey olarak görür. Sanat ve yazın ürünlerine gelince, bunlar, Platon'a göre, duyular dünyasındaki nesnelere, insanların yansılarını oldukları için 'kopyaların kopyası, gölgelerin gölgesi, gereksiz ve ideaların hakikatinin kapsam alanına girmedikleri için değersiz'dirler.⁵

Aristoteles yazın kuramı konusunda ileri bir adım sayılan *Poetika* adlı yapıtında açıkladığı görüşleriyle Antik Çağ'ın 'şairler yalan söyler' savıyla karalanmasının önüne geçen kişi olmuştur.

Sanatın *mimesis* olduğu anlayışından yola çıkan Aristoteles onu hem taklit (benzetme), hem yaratma olarak değerlendirir. Yazını, insan hareketlerine öykünerek, tek olanı kullanarak genel olanı açıklayan, olanı değil de, olabilir olanı gerçeğe uygunluk ve gereklilik yasına göre betimleyen bir etkinlik olarak görür. Burada gerçeğe uygunluk, gerçekliğe az ya da çok benzeme türünden bir nitelmeden çok, sanatın kendine özgü araçlarıyla inandırıcı olmasını ve insan gerçekliği içinde gerçek yerini bulabilmesini ifade etmektedir. Yazının kendi gerçeğini üretme hakkına sahip çıkarak bir anlamda yazının gerçeklik ilkesini ortaya koyan Aristoteles'in bu anlayışı, günümüze dek geçerliliğini koruyarak Batı'nın genel yazın anlayışına damgasını vurmuştur.⁶

Sanatın yansıtma olduğu görüşü Rönesans'tan sonra yeniden canlanmış ve 18. yüzyıl ortalarına değin etkisini sürdürmüştür. Neo-klasikler Aristoteles'i izlerken sanatı ya genel tabiatın ya da idealleştirilmiş tabiatın yansıtılması olarak yorumlamışlardır.⁷

Sanatın geneli yansıttığı görüşünde olanlara göre, yazının hakikati açıklaması, genel tabiatı, yani görünenin altında yatan gerçekliği yansıtmasıyla mümkündür. Bu da, insanın tabiatındaki ortak tümelleri, ortak özellikleri yansıtmakla olur.

İdealleştirmeyi savunanlar Neo-Platoncu bir felsefeye dayanarak daha gerçek olduğunu ileri sürdüklere idealer dünyasına, yani aşkın (transzendenal) bir gerçekliğe yaklaşmak isterler. Onlara göre sanatçının işi, tabiatı gördüğu gibi değil, olması gerektiği gibi yansıtmasıdır.

Sanat ve yazının tabiatı yansıtma olarak belirlenişi Aydınlanma Çağı'nın pek çok kuramcısında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Alman yazın kuramcısı Gottsched *mimesis*'e gerçekçi olma, gerçekte olanla benzerlik taşıma, tabiata uygun olma gibi nitelikler yüklemiş, gerçeği ve onun yasalarını kavramak için, tabiatı, özellikle insan tabiatını araştırma ve usavurmanın önemine işaret etmiştir.⁸

Bu dönemin kuramcılarında J. Breitinger'e göre yazının kurmaca dünyası nesnel dünyayı taklit ederken, gerçek olayların olabilirlik koşullarını gözeterek taklit etmelidir. Ancak bu yolla kurgu yanılısama etkisi yaratmayı

başarabilir.Yazını resim sanatına benzeten Breitinger'e göre kurgunun etkisi gerçek olanın etkisinin yansımasıdır, tıpkı, bir yapıt okunduğunda, okunanın gözle görüldüğünün sanılması türünden bir duyu yanılmasıdır.⁹

Aydınlanma Çağı'nın sonundan itibaren yazın sadece gerçeğin yansıması değil, iç dünyanın dışavurumu olarak görülmeye başlanmıştır. Romantizm'de dış dünyayı doğru olarak yansıtmak değil, onun sanatçıda uyandırdığı duyguları ve yaşantıları ifade edebilmek önemli olmuştur.

19. yüzyıl ortalarında Romantizm akımına bir tepki olarak ortaya çıkan Gerçekçilik akımı yeniden *mimesis*'e yaslanarak anlatımı bir gerçeklik yanılması için kullanır. İnsanı ve toplumu büyük bir sadakatle yansıtmaya çalışan gerçekçi yazarlar dünyaya ayna tutarlar. Batı'da gerçekçi yazın, gerçek durumu, bu arada insanın iç dünyasını, zihninden geçenleri bütün çıplaklığı ile tarafsız biçimde göz önüne sermeyi amaç edinmiştir. Aynı dönemde Rusya'da gelişen gerçekçilik daha farklı bir doğrultu izleyerek, görüneni olduğu gibi kopyalamayı değil, öze ait olanı yansıtmayı hedeflemiştir. Bir yazarın toplumsal gerçekliği yansıtmakla kalmayıp onu açıklamasının ve yargılamasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.¹⁰

2.2 MARKSİST ESTETİK'TE YANSITMA

19. ve 20. yüzyıllarda *mimesis* kavramını yorumlayarak sanatı açıklamaya çalışan en önemli kuram Marksist estetikdir. Marksist estetiğin temel ilkesini sanatın altyapı denilen özdeksel yapıya bağlanması oluşturur. Toplumun altyapısı üstyapısını ve dolayısıyla ideolojisini belirler. Üstyapının bir parçası olan sanat yapıtı da ideolojiyi yansıtan bir araçtır. Marksist öğretiye ilk olarak estetik bir kuram biçimi vermeye çalışan G.V. Plehanov, yazını, toplumsal yapının, sınıf çatışmasının yansıdığı edilgen bir üstyapı kurumu olarak görmüş, toplumsal koşullarla belirlense de, yazının, hakikati imgelerle anlatan kendine özgü bir dünyası olduğunu ifade etmiştir.¹¹

Marksist estetiğin ikinci dönemi 1934'ten sonra Sovyetler'de 'toplumcu gerçekçilik' adı altında resmi bir nitelik kazanmıştır. Toplumcu gerçekçilik kuramına göre de sanat yansıtmadır. Yazar toplumu tarih içindeki yerine oturtmakla, çatışan yönlerini fark etmek ve diyalektik gelişimini görmekle toplumsal gerçekliği yansıtabilir.

Marksist estetiğin en önemli kuramcılarında biri olan Macar düşünür György Lukacs, çağdaş gerçekçiliği sorgularken *mimesis* kavramını yeniden ele alarak toplumcu gerçekçiliği kendi açısından geliştirmeye çalışmıştır. Lukacs yansıtmaya yöntemlerini gerçekçilik ve doğalcılık olmak üzere ikiye ayırır.¹²

Bunlardan gerçekçilik toplumsal gerçekliği yansıtabilir. Sanatın önemli olanı tutması, önemsizi çıkarmasından yana olan Lukacs'a göre, gerçekçi yapıt görünenin ardındaki bütünsel özü somutlaştırarak yansıtan bir kopyadır. Gerçekçi yazar dış dünyadaki dağınık gerçekleri ayıklayarak, geneli tikelde yoğunlaştırıp kişiler ve olaylarla somutlayarak kurar yapıtını. Doğalcılık yöntemiyle, yani bir kişinin, nesnenin ya da olayın ayrıntısıyla anlatılması yöntemiyle ancak yüzey gerçeklik aktarılabilir, toplumsal gerçeklik yansıtılamaz.

Marksist estetiğe yeni bir yorum getirmeye çalışan Louis Althusser, yazının edilgen bir yansıtıcı olarak görülmesine karşı çıkmış, onun bir üretim, ideolojiyi dönüştüren ve görünür kılan toplumsal bir güç olduğunu savunmuştur.¹³

Yukarıda örneklediğimiz yazın ve düşün akımları yazının gerçekliğin yansıması olduğu anlayışını temsil etmektedirler. Değişik dönemlerde gerçekliği yansıtmaktan, yüzeyde görünenin, öze ait olanın, idealleştirilmiş olanın ya da topluma ait olanın yansıtılması anlaşılmıştır. Yansıtma biçimi olarak yazına, gerçeğe ayna tutmak, açıklamak, yargılamak, hatta dönüştürmek görevi yüklenmiştir.

3. GERÇEKLİĞİN BİLDİRİŞİMİ OLARAK YAZIN

20. yüzyıla geçildiğinde artık dış gerçekle yazın gerçeği arasındaki belirgin sınır kırılmaya başlamıştır. Marksist estetik yazına hayatın aynası, toplumsal görüngüleri kaydeden bir araç gözüyle bakarken, ona zıt bir görüş olan Rus Biçimciliği de oldukça yankı bulmuştur. 1915-1930 yılları arasında Rusya'da ortaya çıkan bu kuram, sanatsal yaratıyı her şeyin üstünde tutarak, sanatın kendine özgü yasalarına uygun olarak gerçekliği değiştirmeyi, yeniden biçimlendirmeyi ilke edinmiştir.¹⁴

Yazının gerçeklik ilintisi 'yeni gerçekçilik' tartışmalarına da damgasını vurmuştur. Gerçekçiliğe yeni bir tanım getirmeye çalışan yazar ve eleştirmenlerin yazının siyasal öncelikli mi yoksa estetik öncelikli mi olması gerektiği tartışmalarının sonucunda vardıkları uzlaşma noktasında, yazın, artık yalnızca bir yansı değil, aynı zamanda bir taslak, sadece eleştiri değil, aynı zamanda ütöpik bir tasarım olarak kabul edilmektedir.

Gerçekçilik tartışmalarında söz alan ünlü Alman yazarı Heinrich Böll'ün ifade ettikleri, bir yazarın gerçeklik yönelişine ışık tutar niteliktedir. Böll, gerçekliğin "alınmadığını", bir yazarın ona zaten sahip olduğunu, onu yarattığını vurgulayarak, gerçekçi romanın gerçekle ilişkisi hakkında şunları söylüyor: "[...] gerçek olanın ne kadarının romanın içine geçtiği, onda işlendiği,

bütünleştigi ya da değiştirildiği bütünü önemsizdir. Önemli olan, onda yaratılan gerçeklik adına neyin ortaya çıktığı ve etkili olduğudur.”¹⁵

3.1. ALIMLAMA ESTETİĞİ VE GERÇEKLIK

1960’lı yılların sonundan bu yana özellikle Almanya’da Wolfgang Iser, Hans Robert Jauss, Roman Ingarden gibi kuramcılar, okuma ediminin süreçlerini inceleyerek geliştirdikleri alımlama estetiği (Rezeptionsästhetik) yazın ve gerçeklik ilişkisine yeni bir yorum getirmiştir.

Wolfgang Iser, etki kuramını ele aldığı yazılarında, yazınsal metin - toplumsal gerçeklik ilişkisi üzerinde durmaktadır. Iser, gerçeklik - kurgu ikilisinin karşıtlığını çözer. Kurmaca metin artık kuralcı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında görüldüğü gibi gerçeğin aynası ya da karşıtı olarak görülmeyip, gerçekle bir etkileşim (Interaktion) dizgesi içinde değerlendirilmektedir.¹⁶

Böyle bir bağlamda metin, egemen anlam dizgelerine karşı, onların görmezlikten geldiklerine el atarak, bir tepki ortaya koymaktadır. Iser’e göre “kurgu, gerçekliğin genel bağlamını kurguluyorsa, o zaman o, gerçeğin karşıtı değil, bildirimidir.”¹⁷

Iser kuramında özetle şu görüşlere yer verir: Yazınsal metinler kurmaca metinlerdir ve dünya üzerine değil de, ancak okuma edimi üzerine temellendirilebilirler. Yazınsal metin gerçek nesnelere yaratmaz. Onun içeriğini nesnelere tepkiler oluşturur. O, kurduğu dünyaya ilişkin bakış açıları sunar. Onun gerçeği, var olan gerçeği kopyalamakta, onun yeniden bir eşini yaratmakta değil, gerçeği kavramayı sağlayan araçları ortaya koymakta yatar. Yazınsal metnin gerçeği, öncelikle onun yapılandığı gerçektir, böyle olduğu için de gerçeğe bir tepkidir. Yazınsal metin ne gerçek nesnelere ne de okuyucunun deneyimleriyle tamamen örtüşebilir. Bu eksik örtüşme belli ölçüde ‘boş alanlar’ ya da ‘belirsizlikler’ doğurmaktadır. Ne var ki, bu belirsizlikler, okuma edimi sırasında okurun metni gerçek olgulara ya da öznel yaşantılarına dayandırmasıyla indirgenir. Bu alımlama sürecinde yapıt, okurun somutlamasıyla anlam kazanır.

Demek ki, alımlama estetiğinde yazarın yapıtında dile getirdiği gerçeklik, toplumun genelgeçer gerçekliğinden farklıdır, ona bir tepkidir. Onu anlamlandırmak okurun işidir. Bu anlamda kurmaca metin, okurun okuma uğraşı sürecinde metni yaratma edimine katkısıyla somut anlam ve gerçeklik kazanır.

3.2. YENİ YAZIN VE GERÇEKLIK

20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana yazın yapıtının metin düzleminde gerçekleşen bir dünya yarattığı anlayışı ağırlık kazanmıştır.

Yazının estetik boyutunun öne çıkmasıyla günümüz yazarlarının ilgisi gerçeklik düzleminde metin düzlemine kaymıştır. Yazın yapıtı dış dünyanın bir nesnesi değildir artık, imgelemin ve dilin malı olmuştur. Kurgu, gerçeklik sınırlarının, dilin ve düşüncenin gerçeklik yükümlülüğünün aşıldığı bir imgelem oyunudur. Metnin dilsel gerçekliği tek gerçek olarak kabul edilmektedir. Tümcelerinin ardına gizlenen gerçek yüzeye çıkmak yerine, sözel bir dipyüzeye, dilsel bir temele oturmaktadır. Böyle bakınca, yazın, Max Bense'nin deyişiyle "dilsel nesnelere üretimi, özerkliği olan bir dilsel gerçeğin gösterimi"dir.¹⁸ Böyle bir yazın aynı zamanda sanatın "dünyayı sadece yeniden kurarak betimlemek değil, bir dünya gerçekleştirmek"¹⁹ biçimindeki yeni istemine büyük ölçüde yanıt verir.

Dile ayrı bir gerçeklik olduğu bilinciyle yaklaşan, "yeni yazın" ya da "deneysel yazın" olarak belirtilen yazına, iki temel sanatsal anlayışın yön verdiğine işaret edilmektedir: bunlardan biri algı (Alm. Wahrnehmung), diğeri bozma (Alm. Destruktion) anlayışıdır.²⁰

Algıyı odak alan anlayış, dünyayı ulaştırılabilir kılma dili önkoşul olarak görmektedir. Düş, düşünce, duygu, deneyim, bilgi sadece dilde bireysel ve aynı anda toplumsal gerçeklik kazanır. Yazın, gerçekliği, yani "somut deneyim aracı olan dilde deneyim olarak ortaya çıkanı", ifade etmeye çalışır.²¹

Bozma anlayışı doğrudan dile yaslanır, deneyim ve bilgiyi ondan edinmeye çalışır. Dil aracılığı ile gerçek olanın ne olduğunu dolaysız biçimde söylemenin mümkün olmadığını savunur. Bağlayıcı, sınırlayıcı, alışılmış olana tutsak edici bir araç olarak tanımlanan dil, genellikle sözcükleri ve sözdizimini hedef alan bir sökme-kurma yönteminin nesnesidir.

Çağdaş yazındaki bu yeni yönelişler, yazının günümüzde gerçek olanla kurmaca olanı birbirinden ayırdetmenin giderek artan zorluğuna verdiği tepkinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Deneysel yazın, yazın ürününü, kendi yarattığı kural ve ölçütleri olan özerk bir alan, yeni, bağımsız ikinci bir gerçeklik olarak görmektedir. Bu yöneliş, özerklik istemi biçimindeki gerçekliğe tepkisinde, alımlama estetiği ile gelinen noktayı daha da öteye taşımak isterken, aslında gerçekle kurgu arasında yeniden bir sınır çekme eğilimi içine girmektedir. Özerk yazınla gerçeklik ilintili yazının görünürdeki çelişmesini işlevsel bir bağlama çekmeye çalışan bir yazın anlayışına göre yazın, pratik yaşamın yanında yer alan, gerek yazara gerek okura, somut deneyim ve alışkanlıklarının sınırlarını gerçek riske girmeksizin aşma olanağı sağlayan bir öykünüm tekniği (Simulationstechnik) olarak yorumlanmaktadır.²²

SONUÇ

Geleneksel estetikte yazın gerçeği ile dış gerçeklik genelde bir karşıtlık ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Platon ve Aristoteles'ten başlayarak, yazının dış gerçeği yansıttığı anlayışı, Batı'da geleneksel estetiğe kaçınılmaz bir ilke olarak yerleşmiştir. Bu anlayış kurmaca anlatımı bir gerçeklik yanılısamasının üretimi için kullanan 19. yüzyılın gerçekçi yazınına hakim olmuş, Marksist estetikte ve Lukacs'ın yansıtma kuramında ifadesini bulmuştur. 20. yüzyıla girildiğinde yazının estetik boyutunun ön plana çıkmasıyla yazınla dış gerçek arasındaki karşıtlık ilişkisi çözülmeye başlamıştır. 60'lı yıllarda alımlama estetiği, kurmaca metni, gerçeğin bildirişimi olarak görmüş ve onu nesnel dünyaya değil, okuma edimi üzerine temellendirmeye çalışmıştır. Yeni yazın kurguyu özerk dilsel bir gerçeklik ilan ederken, gerçekle kurgu arasına yeniden bir sınır çekilmiştir. Geleneksel yazınla deneysel yazın arasında bir köprü kurmaya çalışan ve yazını işlevsel bağlama oturtmaya çalışan çağdaş anlayışa göre yazın, gerçeklikle yan yana var olan bir öykünüm tekniği olarak yorumlanmaktadır.

Yazın gerçekliği kurmaca bir gerçekliktir. Bu yüzden dil aracılığı ile kendi gerçeğini yaratan yazınsal yapıtların dünyası, dış gerçekle birebir örtüşmez. Kurguyla gerçekliğin kullanımında düşülebilecek en kötü yanılı, kurguyla gerçeği karşı karşıya getirmek ya da gerçekliğin kurgunun karşıtı olduğu düşüncesine saplanıp kalmaktır. Yazın dış gerçekliği estetik öğelerle kurgulayarak yeniden üretir. Yazınsal yaratıda özü ve biçimi belirleyen şey yaratıcının dünyayı algılayışı, algıladığını estetik bir örüntüye dönüştürmesidir. Yazın yapıtının kurmaca dünyası dış gerçekle ve okurun alımlamasıyla etkileşim sürecinde gerçeklik kazanır.

-
- D.E.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

DİPNOTLAR

- ¹ bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 2, İstanbul 1977, s. 220.
- ² Kaete Hamburger, *Das fiktionale Wahrheitsproblem*, Wahrheit und ästhetische Wahrheit içinde, Stuttgart 1979, s. 94.
- ³ Karl August Horst, *Die Reduktion des Begriffs Wirklichkeit in der neueren erzählenden Literatur*, Abhandlungen der Klasse der Literatur içinde, 1971/72, sayı 5, s. 111
- ⁴ bkz. Volker Meid, *Literaturlexikon*, München 1992, cilt 13, s. 304.
- ⁵ bkz. Volker Meid, *Literaturlexikon*, München 1992, cilt 14, s. 92.
- ⁶ bkz. Jochen Vogt, *Aspekte erzählender Prosa*, Opladen 1990, s. 13.
- ⁷ bkz. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul 1999, s. 31-35.
- ⁸ bkz. Volker Meid, a.g.y., cilt 14, s. 93.
- ⁹ bkz. y.a.g.y., s. 93.
- ¹⁰ bkz. Moran, a.g.y., s. 41.
- ¹¹ y.a.g.y., s.47-51.
- ¹² bkz, y.a.g.y., s. 55.
- ¹³ y.a.g.y., s. 60
- ¹⁴ bkz. Victor Erlich, *Russischer Formalismus*, Frankfurt am Main 1987, s. 113.
- ¹⁵ Heinrich Böll, *Frankfurter Vorlesungen*, Köln / Berlin 1966, s. 48
- ¹⁶ bkz. Wolfgang Iser, *Die Wirklichkeit der Fiktion*, Rainer Warning: Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis içinde, München 1975, s. 303.
- ¹⁷ Wolfgang Iser, *Die Wirklichkeit der Fiktion*, a.g.y. içinde, s. 304.
- ¹⁸ Max Bense, *Die Realität der Literatur. Autoren und ihre Texte*, Köln 1971, s. 21.
- ¹⁹ Hans Blumenberg, *Wirklichkeitsbegriff und Möglichkeit des Romans*, Hans Robert Jaus: Nachahmung und Illusion içinde, München 1983, s. 19.
- ²⁰ bkz. Heinrich Vormweg, *Die Wörter und die Welt. Über neue Literatur*, Neuwied / Berlin 1968, s. 39.
- ²¹ y.a.g.y., s. 41.
- ²² Dieter Wellershof, *Literatur und Veränderung. Versuche zu einer Metakritik der Literatur*, Köln 1969, s. 9.

KAYNAKÇA

- BENSE, Max, *Die Realität der Literatur. Autoren und ihre Texte*, Köln 1971.
- BLUMENBERG, Hans, *Wirklichkeitsbegriff und Möglichkeit des Romans*, Hans Robert Jaus, *Nachahmung und Illusion* içinde, München 1983, s. 9-27.
- BÖLL, Heinrich, *Frankfurter Vorlesungen*, Köln / Berlin 1966.
- ERLİCH, Victor, *Russischer Formalismus*, Frankfurt am Main 1987.
- HAMBURGER, Kaete, *Das fiktionale Wahrheitsproblem*, Kaete Hamburger, *Wahrheit und ästhetische Wahrheit* içinde, Stuttgart 1979, s. 94-113.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi. Kavramlar ve Akımlar*, cilt 2, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları 1977.
- HORST, Karl August, *Die Reduktion des Begriffs Wirklichkeit in der neueren erzählenden Literatur*, K. A. Horst, *Abhandlungen der Klasse der Literatur* içinde, 1971/72, sayı 5, s. 109-128.
- ISER, Wolfgang, *Die Wirklichkeit der Fiktion*, Rainer Warning, *Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis* içinde, München 1975, s. 277-324.
- MEID, Volker, *Literaturlexikon. Begriffe, Realien, Methoden*, cilt 13 / 14, München 1992.
- MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları 1999.
- VOGT, Jochen, *Aspekte erzählender Prosa. Eine Einführung in Erzähltechnik und Romantheorie*, Opladen 1990.
- VORMWEG, Heinrich, *Die Wörter und die Welt. Über neue Literatur*, Neuwied / Berlin 1968.
- WELLERSHOF, Dieter, *Literatur und Veränderung. Versuche zu einer Metakritik der Literatur*, Köln 1969.